

Skubała-Tokarska, Zofia

Sprawozdanie z działalności Komitetu Historii Nauki i Techniki Polskiej Akademii Nauk w roku 1971

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 17/3, 621-624

1972

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

SPRAWOZDANIE Z DZIAŁALNOŚCI KOMITETU HISTORII NAUKI I TECHNIKI
POLSKIEJ AKADEMII NAUK W ROKU 1971

Przedmiotem działalności Komitetu w roku 1971 były następujące zagadnienia: przygotowanie ekspertyzy na temat roli historii nauki i techniki w systemie oświaty w Polsce; analiza wydawnictw z historii nauki i techniki opublikowanych w Polsce w latach 1966—1970; patronat nad opracowywanymi syntezami z dziejów nauki polskiej; udział w XIII Międzynarodowym Kongresie Historii Nauki; opieka nad naukowym programem obchodów pięćsetnej rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika, współpraca z Sekcją Historii Nauki Międzynarodowej Unii Historii i Filozofii Nauki oraz innymi instytucjami zagranicznymi.

Inicjowanym przez Komitet badaniom nad dziejami nauki, towarzyszyły starania o wprowadzenie nauczania tej dyscypliny w wyższych uczelniach. Dzięki nim powstały: pierwsza katedra Historii Nauki i Oświaty (powołana na Uniwersytecie Jagiellońskim), dwie katedry historii techniki (Politechnika Warszawska i Akademia Górniczo-Hutnicza), systematyczne wykłady z historii nauki prowadzone na kierunku bibliotekoznawstwa w Uniwersytecie Warszawskim i Wrocławskim oraz reaktywowane w 1956 r. katedry historii medycyny i farmacji szkoliły historyków nauki. Reorganizacja studiów przeprowadzona w ostatnich latach w szkołach wyższych zahamowała działalność katedry UJ i szkół technicznych. Sprawa nauczania historii nauki na studiach podstawowych i doktoranckich skierowała uwagę Komitetu na konieczność zdobycia dla niej miejsca w programach uniwersyteckich. Wiosenne plenarne posiedzenie (9 czerwca 1971 r.) poświęcono analizie wykładów prowadzonych w Uniwersytecie Wrocławskim. Prof. W. Voisé w referacie *Miejsce historii nauki w szkolnictwie wyższym. Próba analizy ze szczególnym uwzględnieniem studium bibliotekoznawstwa* przedstawił wyniki badań ankietowych przeprowadzonych we Wrocławiu i Warszawie (studenci bibliotekoznawstwa i szkół księgarskich) oraz w Lublinie (Katolicki Uniwersytet Lubelski i Uniwersytet Marii Skłodowskiej-Curie — studenci różnych wydziałów). Respondenci (zarówno studenci, historycy nauki i wykładowcy innych dyscyplin jak i księgarze) podali swoją opinię na temat znaczenia historii nauki dla wykształcenia ogólnego i dla przygotowania zawodowego. Wśród studentów różnych specjalności przeważało przekonanie, że wykłady z historii nauki są elementem poszerzającym ich wiedzę ogólną, pozwalającym zdobyć ogólną znajomość faktów, zjawisk i procesów historycznych w zakresie wykraczającym poza ich specjalizację, a więc korzystnym dla rozwoju intelektualnego. Po dyskusji nad referatem uchwalono powołanie pięciosobowej komisji dla opracowania ekspertyzy na temat roli historii nauki i techniki w systemie oświaty w Polsce. Celem ekspertyzy ma być ustalenie stanu istniejącego w tym zakresie, uzasadnienie poznawczej i wychowawczej funkcji historii nauki i techniki oraz wskazanie praktycznych sposobów działania dla pełniejszej realizacji tej funkcji. Komisja w składzie: prof. E. Olszewski (przewodniczący), prof. I. Pietrzak-Pawłowska, prof. M. H. Serejski, prof. I. Zarębski i doc. Z. Wójcik (sekretarz) przygotowała w roku sprawozdawczym kilka opracowań szczegółowych (*Nauczanie historii nauki i techniki w ZSRR, Stanach Zjednoczonych i Anglii; Historia nauki w ramach nauczania historii w Polsce; Elementy historii nauki w nauczaniu nauk biologicznych; Elementy historii chemii w podręcznikach szkół średnich i wyższych*). Prace komisji mają być zakończone w pierwszym półroczu 1972 r.

Część naukową drugiego zebrania plenarnego poświęcono sesji naukowej, zorganizowanej wspólnie z Zakładem Historii Nauki i Techniki PAN oraz Radą Narodową w Żaganiu, mającej na celu uczczenie 400 rocznicy urodzin Johanna Keplera. Sesja ta odbyła się 23 października 1971 r. w Żaganiu¹.

Uzyskaniu informacji dotyczących liczby wydawnictw zwartych i ciągłych poświęconych w całości lub częściowo historii nauki i techniki służyło, (przygotowane przy pomocy dwuosobowego zespołu), opracowanie doc. M. Dembowskiej *Analiza wydawnictw z zakresu historii nauki i techniki w Polsce w latach 1966—1970*, nad którym przeprowadzono dyskusję na trzecim plenarnym posiedzeniu Komitetu (1 grudnia 1971 r.). Z uwagi na wielodyscyplinowość historii tych działów nauki opracowanie posiada charakter formalny. Podaje informacje na temat liczby wydawnictw zwartych i ciągłych, ich objętości i nakładów, podziału na instytucje sprawcze, stosunek prac naukowych do publikacji popularyzujących historię nauki i techniki, liczbę książek (lub rozpraw) z języków obcych. Przeprowadzona analiza ujawniła dynamiczny ilościowo wzrost zainteresowań historią nauki i techniki, przewagę prac z dziejów nauki ojczyźnej nad pracami z zakresu powszechnej historii nauki oraz wydawnictw naukowych nad popularnonaukowymi (łącznie w latach 1966—1970 ogłoszono 560 tytułów publikacji zwartych, o objętości 9786 ark. wyd., w tym tylko 149 książek popularnonaukowych o objętości 1959 ark. wyd.). W dyskusji zwrócono uwagę na konieczność przeprowadzenia analizy merytorycznej, która mogłaby stać się podstawą dla ukierunkowania badań naukowych (i upowszechniania ich wyników) według ustalonego przez Komitet programu badawczego na lata 1972—1985.

Jak w latach poprzednich, tak i w roku sprawozdawczym Komitet zwracał uwagę na opracowywanie syntez historycznych. M.in. dla ustalenia linii rozwojowych poszczególnych nauk dla opracowywanego III i IV tomu *Historii nauki polskiej* (XIX i XX w.) rozesłał Komitet, przygotowaną przez prof. E. Geblewicza, ankietę w sprawie oceny wkładu uczonych polskich do nauki światowej w ostatnich stu latach. Odpowiedzi, nadesłane przez specjalistów różnych dziedzin wiedzy skierowano do Pracowni Teorii i Organizacji Nauki ZHNiT PAN oraz do Redakcji *Historii nauki polskiej*. Również przyspieszeniu przygotowania syntezy rozwoju matematyki polskiej ma służyć opracowany, na zlecenie Komitetu, przez dra S. Dobrzyckiego (w 1971 r.) kilkuarkuszowy konspekt historii matematyki w Polsce do 1918 r.

W roku sprawozdawczym szczególną uwagę poświęcił Komitet przygotowaniom do udziału w XIII Międzynarodowym Kongresie Historii Nauki, który odbył się w Moskwie w sierpniu 1971 r. W posiedzeniu przedstawicieli krajów socjalistycznych poświęconym przygotowaniom do Kongresu, które odbyło się w Moskwie w maju 1971 r., udział wzięli z ramienia Komitetu prof. E. Olszewski i doc. J. Babcz. Wobec niemożności wzięcia udziału wszystkich autorów zgłaszających komunikaty na obrady sekcyjne w Kongresie, Komitet zwrócił się do Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN z wnioskiem o wydrukowanie nadesłanych referatów w specjalnej publikacji. Zgodnie z porozumieniem Zakład wydał w formie siedmiu tomików 61 komunikatów pod wspólną nazwą *Etudes d'histoire de la science et de la technique*². Publikację tę przesłano do Moskwy i rozdano w 20 sekcjach specjalistycznych Kongresu.

Stosunkowo liczna, bo 42-osobowa delegacja polska (Polska Akademia Nauk, Ministerstwo Oświaty i Szkolnictwa Wyższego, Ministerstwo Zdrowia oraz Komitet Nauki i Techniki), której przewodniczył członek Prezydium Komitetu, prof. B. Suchodolski, wzięła aktywny udział w obradach 14 kolokwium oraz 20 sekcji

¹ Por. sprawozdanie z tej sesji w nrze 1/1971 „Kwartalnika”, s. 169—174.

² Por. informacje o tym wydawnictwie w nrze 2/1971 „Kwartalnika” s. 457—459.

specjalistycznych Kongresu³. Na specjalne zaproszenie Organizatorów Polacy ogłosili jeden referat plenarny (prof. I. Malecki) oraz pięć referatów kolokwialnych (doc. J. Babicz, doc. L. Kuźnicki, prof. E. Olszewski, prof. B. Suchodolski i prof. W. Voisé).

Działalność Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN w przygotowaniach naukowej strony jubileuszu pięćsetnej rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika obejmowała poczynania na terenie krajowym i zagranicznym.

W kraju Komitet współpracował z Ogólnopolskim Komitetem obchodów 500 rocznicy urodzin M. Kopernika, z Polskim Komitetem d.s. UNESCO i Ministerstwem Spraw Zagranicznych w sprawach organizacji sesji naukowych; z Zakładem Historii Nauki i Techniki PAN w przygotowaniu *Dzieł wszystkich* Mikołaja Kopernika; z Polskim Komitetem d.s. Międzynarodowej Unii Astronomicznej w ustaleniu programu i terminu obrad Colloquia Copernicana, które mają odbyć się w Toruniu we wrześniu 1973 r., zajęą się też zorganizowaniem w Polsce (kwiecień 1971 r.) posiedzenia plenarnego Komitetu Mikołaja Kopernika Sekcji Historii Nauki MUHiFN.

Współpraca Komitetu z Sekcją Historii Nauki Międzynarodowej Unii Historii i Filozofii Nauki poza sprawami związanymi z udziałem w XIII Międzynarodowym Kongresie obejmowała: uczestnictwo w posiedzeniach Zgromadzenia Ogólnego (Moskwa 17 i 23 sierpnia 1971 r.), w którym wzięła udział trzyosobowa delegacja polska (prof. J. Bukowski, prof. E. Olszewski i prof. B. Suchodolski) oraz udział w pracach różnych komisji naukowych.

Do Rady Sekcji Historii Nauki MUHiFN na lata 1972—1974 wszedł ponownie prof. E. Olszewski. Na stanowisko przewodniczącego Komitetu Mikołaja Kopernika (Comité Nicolas Copernic) powołano ponownie prof. J. Bukowskiego, a na jednego z dwóch sekretarzy doc. J. Dobrzyckiego. Prof. E. Olszewski utrzymał funkcję przewodniczącego ICOHTEC (Komitet Międzynarodowej Współpracy w Zakresie Historii Techniki), do którego władz weszła również prof. I. Pietrzak-Pawłowska. Do nowo powołanej Komisji Polityki Naukowej z ramienia Polski weszli: doc. Z. Kowalewski (jako jeden z dwóch sekretarzy) i dr B. Walentynowicz (kandydatury te Komitet uzgodnił z Komitetem Naukoznawstwa PAN), a do Komisji Publikacji prof. W. Voisé.

Ożywioną działalność w roku sprawozdawczym przejawiał Komitet Mikołaja Kopernika, który na plenarnym posiedzeniu (Warszawa — kwiecień 1971 r.) m.in. omówił stan przygotowań do obchodów kopernikowskich organizowanych przez różne kraje w roku 1973 i ustalił ramowy program międzynarodowego kongresu pod nazwą Colloquia Copernicana, który odbędzie się w Toruniu w 1973 r. pod auspicjami UNESCO i protektoratem MUHiFN oraz Międzynarodowej Unii Astronomicznej. W myśl tych ustaleń na Colloquia Copernicana składać się będą cztery sympozja: sympozjum historycznoastronomiczne, (organizowane 7 i 8 września przez Komisję 41 MUA); sympozjum UNESCO (10 września); oraz sympozja *Recepcja teorii heliocentrycznej i Kopernik a rozwój nauk o przyrodzie i człowieku* (organizowane 11 i 12 września przez Komitet Mikołaja Kopernika i Międzynarodową Unię Historii i Filozofii Nauki)⁴.

Z innych poczynąń Komitetu w zakresie współpracy zagranicznej należy wymienić udział polskich historyków nauki w pracach Międzynarodowej Akademii Historii Nauki. Zgromadzenie Ogólne Akademii, które obradowało również w Moskwie, powołało nowych członków, a wśród nich na członków korespondentów: prof. W. Hubickiego, prof. K. Opałka, prof. P. Rybickiego i prof. E. Rybkę. Dotych-

³ Sprawozdanie z XIII Międzynarodowego Kongresu Historii Nauki w Moskwie zob. w numerach 3/1971 ss. 729—732 i 2/1972 s. 403—442 „Kwartalnika”.

⁴ Zob. wyżej w niniejszym nrze „Kwartalnika” s. 612—613.

czasowy członek korespondent prof. H. Barycz wybrany został członkiem rzeczywistym. Na tymże Zgromadzeniu Akademia przyznała medal im. Aleksandra Koyré zespołowi autorów dzieła *Historia nauki polskiej* oraz odznaczenie w konkursie dla młodych historyków nauki mgr G. Rosińskiej za pracę *Sandivogius de Czechel et l'Astronomie á l'Université de Cracovie vers 1430*. Dnia 27 października 1971 r. w Warszawie prof. Pierre Costabel, sekretarz Międzynarodowej Akademii Historii Nauki, wręczył osobiście dyplomy nominacyjne nowym członkom Akademii.

W roku sprawozdawczym Komitet współdziałał nadal z komisjami historycznymi Międzynarodowych Unii: Astronomicznej, Geograficznej i Geologicznej. M.in. na uroczystej sesji, zorganizowanej 27 grudnia przez Instytut Franklina w Filadelfii z okazji 400-lecia urodzin Johanna Keplera prof. E. Rybka wygłosił referat pt. *Kepler a Kopernik*.

W ramach współpracy międzynarodowej Komitet przyjął 12-osobową grupę naukowców japońskich, która odbyła w dniach 28 sierpnia — 2 września 1971 r. podróż Szlakiem Kopernika (Kraków, Olsztyn, Frombork, Lidzbark Warmiński i Toruń). Naukowcy japońscy zapoznali się również z prowadzonymi w Polsce badaniami kopernikowskimi⁵.

W 1971 r. Komitet odbył trzy posiedzenia plenarne i pięć zebrań prezydium.

Zofia Skubała-Tokarska

SPRAWOZDANIE Z DZIAŁALNOŚCI ZAKŁADU HISTORII NAUKI I TECHNIKI PAN W ROKU 1971

GŁÓWNE ZADANIA PROGRAMOWE ROKU 1971

W roku 1971 sformułowany został pięcioletni program badawczy Zakładu ujęty w tzw. Planie resortowym nr 38 pod nazwą *Dzieje nauki polskiej ze szczególnym uwzględnieniem jej społecznej roli oraz działalności Mikołaja Kopernika*. Przełożony na konkretne przedsięwzięcia badawcze oznaczał on koncentrację na pracach syntetycznych dotyczących dziejów nauki polskiej, na odnajdywaniu węzłowych zagadnień jej rozwoju, na analizie i syntezie dziejów poszczególnych dyscyplin naukowych oraz osiągnięć myśli technicznej. Realizacją tych zadań badawczych zajęły się przede wszystkim: Pracownia I (Historii Nauk Społecznych), Pracownia II (Historii Nauk Przyrodniczych, Ścisłych i Techniki) oraz kilkanaście Zespołów (grup roboczych) związanych z Zakładem.

Badania nad społeczną funkcją i teorią rozwoju nauki będące kontynuacją studiów nad tzw. zagadnieniami ogólnymi historii nauki stały się jednocześnie punktem wyjścia do nowych inicjatyw badawczych dotyczących problemów twórczości naukowej, wartości nauki, polityki naukowej. Powstały trzy nowe grupy badawcze związane z pracownią IV (Społecznej Funkcji Nauki): „Nauka a wartości”, Zespół Teorii Polityki Naukowej oraz Zespół Historii Nauk Prawnych i Administracyjnych. Kontynuowano także prace nad edycją *Dzieł wszystkich Mikołaja Kopernika*.

Jednocześnie rok 1971 upłynął pod znakiem intensywnych przygotowań do uczestnictwa w XIII Międzynarodowym Kongresie Historii Nauki w Moskwie¹. Zakład wydał 7 tomików zawierających referaty polskie przeznaczone na ten Kongres². Pracownicy i współpracownicy Zakładu brali czynny udział w wielu

⁵ Por. sprawozdanie z tej wizyty w nrze 1/1971 „Kwartalnika”, s. 175—176.

¹ Sprawozdanie z XIII Międzynarodowego Kongresu Historii Nauki w Moskwie zob. w numerach 3/1971 s. 729—732 i 2/1972 s. 403—442 „Kwartalnika”.

² Por. informację o tym wydawnictwie w nrze 2/1971 „Kwartalnika” s. 457—459.